

GIDA FİYATLARINDAKİ AŞIRI ARTIŞLARIN OLASI NEDENLERİ VE COVID-19'UN ETKİSİ

Neslihan Cavlak¹, Murat Selim Selvi^{*2}

¹ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Malkara Meslek Yüksekokulu, Tekirdağ, Türkiye

² Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Tekirdağ, Türkiye

Geliş / Received: 12.10.2021; Kabul / Accepted: 30.11.2021; Online baskı / Published online: 26.01.2022

Cavlak, N., Selvi, M.S. (2022). Gıda fiyatlarındaki aşırı artışların olası nedenleri ve Covid-19'un etkisi. *GIDA* (2022) 47 (1) 42-54 doi: 10.15237/gida.GD21135

Cavlak, N., Selvi, M.S. (2022). Possible causes of excessive increase in food prices and the impact of Covid-19. GIDA (2022) 47 (1) 42-54 doi: 10.15237/gida.GD21135

ÖZ

Bu çalışmada gıda fiyatlarındaki aşırı artışların olası nedenleri ve Covid-19'un gıda fiyatları üzerindeki etkisi incelenmiştir. İkincil kaynaklar üzerinde doküman incelemesi yapılmıştır. Nicel ve nitel veriler sadeleştirilmiş ve bazen özet tablolar halinde sunulmuştur. Çalışmada özellikle 2021 yaz aylarında gıda fiyatlarında düzenli bir artışın olduğu görülmüştür. Çalışmada gıda fiyatlarındaki aşırı artışın nedenleri arasında küresel iklim değişikliği, girdi maliyetlerinin artması, nakliye masrafları, aracı komisyon ve kar marjları, işçilik ve ambalajlama, vergi vb giderlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Enflasyon ve döviz kurunun yükselmesi yanında Covid-19'u istismar eden satıcıların etik dışı davranışlarının da aşırı fiyat artışlarına neden olduğu değerlendirilmiştir. Bu çalışmada gıda fiyatlarında görülen fiyat artışlarının hangi aşamada arttığına doğru tespiti ve kalıcı çözümü için bölgesel temelli akademik çalışmaların periyodik aralıklarla yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir. Gıdada aşırı fiyat artışları ile mücadelede enflasyon oranı ve döviz kurunun kontrol altına alınmasının, üreticilerin yeterince desteklenmesinin yanında denetimlerin sürekli ve zamanında yapılmasının önemine işaret edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Temel gıda, tarımsal girdiler, salgın dönemi, fahiş fiyat, döviz kuru.

POSSIBLE CAUSES OF EXCESSIVE INCREASE IN FOOD PRICES AND THE IMPACT OF COVID-19

ABSTRACT

In this study, the reasons behind the overpricing of nutrition and the impact of Covid 19 on food product prices are analyzed. Document analysis has been conducted on the secondary sources. A stable increase especially in the summer of 2021 at the prices of food products noticed in the analyses. The study indicates that the main reasons for overpricing of food products are global climate change, increase in input costs, transportation costs, the profit and commission margins of brokers, labor costs, packaging, and taxes. Moreover, along with the rise in inflation and exchange rates, the unethical behaviors of sellers who exploit the Covid 19 pandemic have also an impact on overpricing of food products. It is highlighted in this study that in order to detect the rise in prices of food products accurately and offer precise solutions for it there is a need for pursuing scientific researches periodically on a regional basis. It is also emphasized that besides controlling inflation and

*Yazışmalardan sorumlu yazar / Corresponding author;

✉ msselvi@nku.edu.tr

☎ (+90) 530 311 2841

☎:(+90) (0282) 250 9927

Neslihan Cavlak, ORCID no: 0000-0002-6712-971X

Murat Selim Selvi; ORCID no: 0000-0002-9114-3183

the exchange rate and supporting the producers, continuous and prompt controls are necessary in order to struggle with the overpricing of food products.

Keywords: Staple food, agricultural inputs, epidemic period, excessive price, exchange rate.

GİRİŞ

Covid-19 tüm dünyaya kısa zamanda çok hızlı bir şekilde yayılan, insanların yaşamlarında köklü değişikliklere neden olan ve etkisinin daha uzun bir zaman süreceği tahmin edilen bir salgındır. Covid-19'un diğer salgın ya da doğal afetlerle karşılaştırıldığında hem kapsam hem de ölçek olarak çeşitli endüstri dalları üzerindeki etkisi eşi benzeri olmayan bir durumu ifade etmektedir. Dünyada ve Türkiye'de günlük ihtiyaç duyulan sağlıklı gıda maddelerine aşırı fiyat artışları nedeniyle erişimde güçlük çekildiğine ilişkin pek çok haberler kamuoyunda sıkça yer almaktadır.

Milyonlarca tüketicinin yaşam kalitesinin bozulmasına neden olan gıda maddelerindeki aşırı fiyat artışlarının oluşumunda salgın hastalıklarının ciddi etkisinin olduğu bilinmektedir (Medical Press, 2014; Basco vd., 2021). Cabral ve Xu (2020) pandeminin dünyada ekonomisi üzerinde negatif etkilere sahip olduğunu vurgulayarak örneğin gıda fiyatlarını ciddi derecede artırdığını belirtmektedir. Covid-19 pandemisinin başta gıda maddeleri olmak üzere pek çok mal ve hizmet fiyatının sürekli artmasının nedenleri arasında olduğunu belirten başka yazarlar da mevcuttur (Nicomedes ve Avila, 2020; Valentina Stoevska, 2020; Aydın ve Özer, 2020; Buccafusco vd., 2021). Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'de gıda fiyatlarındaki aşırı artışın nedenleri ve özellikle Covid-19 salgınının gıda fiyatlarını nasıl etkilediği incelenmektedir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. Dünyada gıda fiyatlarında aşırı artışlar var mıdır? Varsa temel sebepleri nelerdir?
2. Covid-19 salgınının gıda fiyatları üzerindeki etkisi nasıl açıklanabilir?
3. Türkiye'de 2021 yaz aylarında sürekli artan mevsimlik yaş meyve ve sebze fiyatlarındaki artışın temel nedenleri nelerdir?

Bu çalışmada yoğunlukla belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Belge tarama çalışmalarında amaçlar daha çok soru cümleleri ile belirtilmektedir. Örneğin “nelerdir”, “ne ile

ilgilidir”, “nelerden oluşmaktadır, nasıl açıklanabilir vb. (Kararsar, 2014). Araştırmanın amacına ulaşmak için genelde akademik yazın taraması yanında dünya ve Türkiye'deki resmi otoritelerin internet siteleri üzerinde döküman incelemesi yapılmıştır. Elde edilen nitel ve nicel veriler okuyucular için özet tablolar haline getirilmiş; akabinde kısa açıklamalar yapılmıştır. Böylece belgeler taranarak gerekli sadeleştirmeler ve çıkarımlar yapılmış; böylece okuyucular için daha sade ve net veriler elde edilebilmiştir. Araştırma raporu en son bir iktisat bir de pazarlama uzmanı iki akademisyene okutularak eleştiri ve önerileri alınmıştır. Diğer yandan kullanılan ikincil verilerin doğru ve yansız oldukları varsayılmıştır. Yapılan bu hususlar araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin kanıtları oluşturabilir. Araştırmada gıda fiyatlarının aşırı artmasında, küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, girdi maliyetleri, nakliye masrafları, aracı komisyon ve kâr marjları ve diğer masrafların fiyatlara yansıtılmasının çok önemli payının olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Covid-19 salgınının tedarik zincirini bozduğu, artan taleple birlikte bir dizi malda kıtlığa neden olduğu dolayısıyla tüketicilerin sağlıklı temel gıda maddelerine erişiminde aşırı fiyatlar nedeniyle sıkıntılar yaşattığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Covid-19 pandemisini fırsat bilen satıcıların haksız kazanç sağlamak için fırsatçılık yapmalarının da aşırı fiyat artışının nedenleri arasında olduğu önemle belirtilmiştir. Bu çalışmada piyasalarda gıda fiyatlarında görülen aşırı fiyat artışları ile mücadelede enflasyon oranı, döviz kuru, üreticilerin yeterince desteklenmesi yanında denetimlerin sürekli ve zamanında yapılmasının önemine işaret edilmiştir.

GIDA FİYATLARINDAKİ AŞIRI ARTIŞIN OLASI NEDENLERİ

Gıda fiyatlarının aşırı derecede artmasının olası nedenleri şu şekilde belirtilebilir:

Birinci neden tarımsal girdi maliyetlerindeki artışlardır. Çizelge 2'de de görüleceği üzere petrol fiyatları artmaktadır. Petrol fiyatlarındaki hareketlenmeler tarımsal ürün fiyatlarını derinden

etkilemektedir (Nazlıoğlu ve Soytaş 2012; Tadesse vd. 2014; Algan vd. 2021). Çiftçi için mazotun litre fiyatının artması, doğal gaz arttığı için doğalgazdan üretilen elektriğin de artması ve çiftçinin sulamayı elektrikle yapması sonucu sulama maliyetlerinin artması söz konusudur. Gübre fiyatları yanında tohum, ilaç, işçilik, ekim-dikim malzeme maliyetlerinde de artışlar söz konusudur. TÜİK Temmuz 2021 verilerine göre Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi (Tarım-GFE) yıllık %29.38, aylık %1.98 artmıştır. Yıllık en fazla artış %62.43 ile gübre ve toprak geliştiriciler alt grubunda olmuştur.

İkinci neden küresel iklim değişikliği ve doğal afetlerin etkisidir (Samuels ve Puro, 1991; Pelling vd., 2002; Neumayer ve Barthel, 2011; Singh-Peterson ve Lawrence, 2015; Zhou vd., 2018; Yu vd., 2018; Boshoff, 2020). Küresel ısınma zamansız iklim değişikliklerine neden olmakta ve ekonomiler üzerinde negatif etkiler doğurmaktadır (Pelling vd., 2002; Singh-Peterson, ve Lawrence, 2015; Boshoff, 2021), zamansız don olayları ve aşırı soğuklar (Prentice vd., 2020), seller ve kuraklık (Harrison vd., 2010; Quiggin, 2007), fırtına-kasırga-tayfun (Harrison vd., 2010; Kalkuhl vd., 2016; Sakai vd., 2017), yangın, deprem ve tsunami (Cavallo, Cavallo ve Rigobon, 2014; Watanabe, 2020) tarımsal ürünlere ciddi zararlar vermekte, rekolteyi düşürmekte ve arzın azalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan iklim değişikliğinin sebep olduğu bir dizi küresel ve yerel etki, son yıllarda gıda üretiminin girdi maliyetlerini ve çıktı fiyatlarını etkileyerek gıda fiyatlarının artmasına yol açmaktadır (Edwards vd., 2011). Örneğin Avustralya, fırtına, yangın, sel ve kuraklık gibi birçok doğal felaketi bir arada yaşayabilen bir ülkedir. Avustralya'daki kuraklık, meyve ve sebzelerin maliyetinin tüketici fiyat endeksinden daha fazla arttığını göstermektedir (Harrison vd., 2010). 2021 yaz aylarında Antalya başta olmak üzere diğer şehirlerde başlayan orman yangınlarının tarım alanlarına ve seralara kadar ulaşması nedeniyle mevsimlik meyve ve sebze rekoltesini düşürebileceği, bunun da fiyatlardaki artışı kısmen tetikleyebileceği belirtilebilir. Ayrıca, 2005 ile 2007 arasında tüm gıda gruplarında fiyatların %12 artmasından tek başına kuraklık sorumluyken, tüketici fiyat endeksinde en belirgin

artışı da sebzeler göstermektedir (Quiggin, 2007). Kuraklık, tarımsal verimi ciddi şekilde etkilemekte ve perakende gıda fiyatlarındaki ani artışlara katkıda bulunabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ve daha küçük ekonomiler, benzer görece büyüklükteki bir felaketin ardından gelişmiş ülkelere veya daha büyük ekonomilere kıyasla çok daha büyük üretim düşüşleriyle karşı karşıyadır (Noy, 2009; Heinen, 2019).

Üçüncü neden tarımsal ürünlerin şehirlerarası nakliyesinde oluşan masraflardır (Örneğin aracın günlüğü, şoförün yevmiyesi, köprü ücreti, ambalajlama, ürünlerdeki ezilme, bozulma, vb). Dördüncü neden üreticiden-tüketiciye ürünlerin akışında yer alan aracılık hizmeti verenlerin (kabzımal-tüccar, manav, pazarcı vb) komisyon ücreti ile kar marjlarıdır. Beşinci neden zaman zaman doğal afetlerin ve iklim şartlarını bahane ederek, mevcut durumu kötüye kullanıp istismar ederek stokçuluk yapılması, satıcıların aralarında gizli anlaşma yapmaları gibi etik dışı davranışların gösterilmesidir. Aydın ve Özer (2020) firmaların böylesi dönemlerde ilaç, gıda gibi zorunlu maddelerde aşırı fiyat uygulaması yaparak haksız kazanç sağlayabildiklerini belirtmektedir. Altıncı neden savaş, terör gibi olaylardır. Noy (2009) ve Boshoff (2020) savaş ve terör olaylarının malların tedarik edilmesi ve sevkiyatında sıkıntılara neden olduğunu belirtmektedirler.

Yedinci neden ise bazı makro ekonomik göstergelerin durumudur. Tarım ürünlerine yönelik küresel fiyatların ana itici güçlerinden en önemlileri; faiz oranı, enflasyon ve döviz kuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Engle ve Rangel, 2008; Karali ve Power, 2013; Kornher ve Kalkuhl, 2013). Örneğin emtia fiyatlarının artması (IMF, Primary Commodity Prices, 2021), döviz kurundaki artışlar (Bayramoğlu ve Yurtkur 2015; Kutlu 2021) ve enflasyonun (Güloğlu ve Nazlıoğlu, 2013) gıda fiyatlarının artmasında önemli etkileri vardır. Örneğin tarımsal girdiler ülkeye ABD doları cinsinden girdiği için üreticiye pahalıya mal olmaktadır. Sekizinci neden olarak yeterli teşvik ve desteklerin verilememesi, alım ve satımdaki KDV oranlarındaki farklılıkların gıda fiyatlarına yansımalarıdır.

Son olarak salgın hastalıklar ve pandemi dönemleri gıda fiyatlarında aşırı artışlara neden olmaktadır (Narayan vd., 2009; Medical Press, 2014; Jordà vd., 2020; Sayed ve Peng, 2021; Ma vd., 2020; Basco vd., 2021). Salgın zamanlarında panik satın alma nedeniyle tüketicilerin yoğun miktarda gıda satın alarak stok yapma eğilimine girdikleri (Yoon vd., 2018; Prentice vd., 2020); bu durumu fırsat bilen satıcıların gıda fiyatlarını aşırı miktarda arttırdıkları belirtilmektedir (Yoon vd., 2018). Dünya genelinde temel gıda maddelerinin fiyatlarının aşırı yükseldiği (Cabral ve Xu, 2020), bakkallarda satılan yiyeceklerin fiyatının arttığı ve düşük gelirli hanelerin gıdaya erişiminin daha da engellendiği belirtilmektedir (USDA, 2020). Gıda fiyatlarının Ocak 2020'den itibaren COVID-19 salgınlarının zamanlamasına bağlı olarak önce Asya kıtasının orta, güney ve güneydoğusunda, birkaç ay sonra dünyanın geri kalanında artmaya başladığı belirtilmektedir (Valentina, 2020). ABD'deki bazı et işleme tesislerinde meydana gelen salgınlar, yerli et kıtlığına yol açarak ithalat talebinde bir artışa neden olmuştur. Bununla beraber ithal et fiyatlarında en büyük artış Mayıs 2020'de olmuştur. Tüketiciler için sığır eti fiyatları ise Mart-Haziran 2020 arasında %20'den fazla artmıştır (Dave vd., 2020). Erkesim (2021) Covid-

19 pandemisinin başta sağlık ve gıda olmak üzere ihtiyaçların karşılanmasında güçlükler yaşattığına, tedarik zincirlerinin pandemiye hazır olmadıklarını ve artan ihtiyaçlara cevap veremediklerini belirtmektedir. Dave vd., (2020) tedarik zincirleriyle ilgili sorunlar ve talep şoklarının ABD'de Covid-19 salgınının başlamasından sonra ithalat, ihracat, üretici ve tüketici fiyatlarında artan oynaklığa sebep olduğunu; salgından en çok etkilenen ürünlerin et, balık, süt ürünleri ve yumurtanın olduğunu belirtmektedirler.

COVID-19 DÖNEMİNDE GIDA MADDELERİNDEKİ FİYATLANDIRMALAR

Küresel olarak, Ağustos 2020'de gıda ürünlerinin fiyatları Ağustos 2019'a göre ortalama % 5.5 daha yüksektir (Valentina, 2020). Çizelge 1'deki FAO verilerine göre Gıda Fiyat Endeksi (FFPI), Ağustos 2021'de Temmuz ayına göre % 32.9 artarak 127.4 puan ortalamaya ulaşmıştır. Hububat Fiyat Endeksi Ağustos ayında ortalama 129.8 puan, Temmuz ayına göre % 3.4 ve Ağustos 2020 seviyesinin 30.8 puan (% 31.1) üzerinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 1: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Gıda Fiyat Endeksleri

		Gıda Fiyat Endeksi	Et Fiyat Endeksi	Süt Fiyat Endeksi	Tahıl Fiyat Endeksi	Bitkisel Yağ Fiyat Endeksi	Şeker Fiyat Endeksi
2020	Ağustos	95.8	92.2	102.1	99.0	98.7	81.1
	Eylül	97.9	91.5	102.3	104.0	104.6	79.0
	Ekim	101.2	91.8	104.5	111.6	106.4	84.7
	Kasım	105.5	93.3	105.4	114.4	121.9	87.5
	Aralık	108.5	94.8	109.2	115.9	131.1	87.1
2021	Ocak	113.3	96.0	111.2	124.2	138.8	94.2
	Şubat	116.4	97.8	113.1	125.7	147.4	100.2
	Mart	119.1	100.8	117.5	123.6	159.2	96.2
	Nisan	121.9	104.3	119.1	125.6	162.0	100.0
	Mayıs	127.8	107.4	121.1	132.8	174.7	106.8
	Haziran	125.0	110.7	119.9	129.4	157.5	107.7
	Temmuz	123.5	111.7	116.7	125.5	155.4	109.6
	Ağustos	127.4	112.5	116.0	129.8	165.7	120.1

Kaynak: FAO Food Price Index (2021), <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/erişim:01.10.2021>

Çizelge 1'e göre Bitkisel Yağ Fiyat Endeksi Ağustos ayında ortalama 165.7 puan olarak gerçekleşmiştir. Süt Ürünleri Fiyat Endeksi Ağustos ayında ortalama 116,0 puan, geçen yıl ilgili aydaki değerinin 13.9 puan (%13.6) üzerinde gerçekleşmiştir. Et Fiyat Endeksi Ağustos ayında 112.5 puan ortalamayla, geçen yılın ilgili ayındaki değerinin 20.3 puan (% 22.0) üzerine çıkmıştır. Şeker Fiyat Endeksi Temmuz ayına göre 10.5 puan (% 9.6) artarak Ağustos ayında 120.1 puana ulaştı ve art arda beş aylık artış kaydetmiştir. Örneğin Çizelge 2'ye göre buğday, arpa, mısır, şeker pancarı, tütün, ayçiçek yağı, zeytin yağı, şeker, süt gibi tarımsal hammaddelerin fiyatlarında 2021 yaz aylarına doğru ciddi artışlar

yaşanmaktadır. Örneğin Ağustos ayında buğdayın tonu 274.9 \$'ı bulmuştur. Bu fiyat artışlarının sebepleri arasında gübre, petrol ve doğal gaz birim fiyatlarındaki artışların önemli bir etkisi vardır. OECD 5 Mayıs 2021 verilerine göre Türkiye gıda fiyat artışları konusunda OECD ülkeleri arasında ilk sırada bulunmaktadır (OECD, 2021). Diğer taraftan, yine OECD ülkeleri arasında Türkiye zam konusunda da ilk sırayı almaktadır (Bayraktar, 2021). Covid-19 vakasından sonra Türkiye'de pek çok mal ve hizmet fiyatlarında olduğu gibi gıda fiyatlarında da aşırı bir fiyat artışının olduğu kabul edilmektedir. TÜİK'in 2021 Haziran, Temmuz ve Ağustos ayı TÜFE rakamları da bu durumu teyit etmektedir.

Çizelge 2. IMF Gıda Piyasa Fiyatları, 2020-2021

Mal	Birimler	2020Q3	2020Q4	2021Q1	2021Q2	7-2021	8-2021
Buğday	\$/MT=\$/1000 kg.	183.0	210.5	236.2	252.4	243.6	274.9
Mısır	\$/MT=\$/1000 kg.	156.2	192.2	241.0	288.5	278.4	257.0
Pirinç	\$/MT=\$/1000 kg.	480.3	472.7	518.9	467.4	414.9	386.8
Arpa	\$/MT=\$/1000 kg.	102.3	107.6	134.2	179.2	180.2	169.8
Yulaf	\$/MT=\$/1000 kg.	2.8	3.1	3.6	3.8	4.3	4.9
Sorgum Yem Bitkisi	\$/MT=\$/1000 kg.	8.8	12.8	15.5	16.9	16.0	16.0
Soya Fasulyesi	\$/MT=\$/1000 kg.	342.6	416.9	510.7	550.6	523.6	504.0
Soya Unu	\$/MT=\$/1000 kg.	331.3	425.9	470.4	440.9	397.6	391.0
Ayçiçek Yağı	\$/MT=\$/1000 kg.	1065.4	1326.3	1725.6	1814.2	1560.3	1678.7
Zeytin Yağı	\$/MT=\$/1000 kg.	2986.0	1996.3	3766.8	4337.2	4402.4	4383.3
Bifttek	Cts/lb	199.2	190.0	202.3	237.2	245.7	247.1
Domuz Eti	Cts/lb	54.7	68.7	75.2	109.3	109.5	106.3
Kuzu	Cts/lb	112.7	113.8	128.3	146.9	150.0	150.1
Kümes Hayvanları	Cts/lb	89.5	101.9	112.3	140.1	142.0	144.7
Balık	\$/kg	5.6	5.3	6.4	7.6	7.1	6.6
Karides	\$/kg	6.9	7.3	7.2	7.3	7.3	7.3
Şeker Serbest Pazar	Cts/lb	12.4	14.6	16.2	16.9	17.7	19.4
Şeker ABD	Cts/lb	27.0	28.4	29.6	32.3	36.1	35.2
Domates	Cts/lb	3.0	3.6	4.0	4.5	4.4	4.4
Elma	\$/kg	3.6	3.3	3.3	3.4	3.4	3.3
Portakal	\$/MT=\$/1000 kg.	1.2	1.2	1.1	1.2	1.3	1.4
Yerfıstığı+Ağaç Fıstığı	\$/MT=\$/1000 kg.	1935.2	1964.4	1978.6	2017.5	2084.9	2053.3
Muz	\$/MT=\$/1000 kg.	1252.5	1139.6	1231.5	1229.3	1238.7	1228.7
Süt	Cts/lb	20.3	20.1	16.0	16.2	18.1	17.8
Nohut	\$/kg	62.6	69.9	67.7	76.5	72.6	75.0
Kakao Çekirdeği	Cts/lb	2302.8	2352.4	2415.7	2380.7	2328.3	2477.5
Çay	\$/MT=\$/1000 kg.	249.5	252.5	256.8	237.3	225.4	257.9
Girdi maliyetleri							
Sıvılaştırılmış Doğal Gaz	\$/mmbtu	3.5	8.2	11.3	10.0	14.1	16.6
Petrol-Propane Gas	\$cents/gallon	0.5	0.6	0.9	0.9	1.1	1.1
Nitrojen gübresi	\$/ST	228.0	234.4	356.4	406.0	435.6	425.0
Fosfat gübresi	\$/MT=\$/1000 kg.	328.8	364.9	512.9	597.1	659.1	660.0
Potasyum gübresi	\$/MT=\$/1000 kg.	202.5	202.5	202.5	202.5	202.5	221.0

Kaynak: IMF (2021) <https://www.imf.org/en/Research/commodity-prices>

1 lbs = 0,45 kg; 1 lbs = 0,00045 ton.

Çizelge 3'te görüldüğü üzere 2021 yılı yaz sezonunda dört ay süreyle gıda ve alkolsüz içecekler grubu fiyatları sürekli artmıştır. Gıda ve içecek grubundaki bu artışın nedenleri arasında Covid-19 kaynaklı gıdaya olan aşırı talep, iklimsel değişiklikler ve kuraklık, rekor düşük arz

güvenliğinin sağlanamaması gibi çeşitli faktörler sayılabilir. Pandemi zamanında gıda fiyatlarındaki artışlar dar gelirli tüketicileri ciddi derecede olumsuz yönde etkilemektedir (Jomo ve Chowdhury, 2020: 230).

Çizelge 3: Gıda ve Alkolsüz içecek grubunun TÜFE ve değişim oranları (%) Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül 2021

Ana harcama grupları	Harcama grubu ağırlıkları	Bir önceki aya göre değişim(%)	Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim (%)	Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim (%)	12 aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	Endeks
Eylül						
TÜFE	100.00	1,25	13.04	19.58	16.42	570.66
Gıda ve alkolsüz içecekler	25.94	0.50	17.05	28.79	20.77	711.76
Ağustos						
TÜFE	100.00	1.12	11.65	19.25	15.78	563.60
Gıda ve alkolsüz içecekler	25.94	3.18	16.48	29.00	19.64	708.25
Temmuz						
TÜFE	100.00	1.80	10.41	18.95	15.15	557.36
Gıda ve alkolsüz içecekler	25.94	2.77	12.89	24.92	18.35	686.41
Haziran						
TÜFE	100.00	1.94	8.45	17.53	14.55	547.48
Gıda ve alkolsüz içecekler	25.94	0.88	9.84	19.99	17.33	667.88

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=T%C3%BCketici-Fiyat-Endeksi-A%C4%9Fustos-2021-37386&dil=1>, erişim: 17.09.2021.

Çizelge 4'e göre Ağustos ayında fiyatı en çok artan ürün %56.30 ile salatalık olurken bunu sırasıyla kabak, limon ve taze fasulye izlemektedir.

Temmuz ayında aynı sebze-meyve fiyatlarındaki artışlar Ağustos ayında da devam etmektedir.

Çizelge 4: TÜFE'de aylık olarak en yüksek artış gösteren seçilmiş maddeler ve değişim oranları, Temmuz-Ağustos 2021

Ağustos		Temmuz	
En yüksek artış gösteren seçilmiş maddeler	Bir önceki aya göre değişim oranı %	En yüksek artış gösteren seçilmiş maddeler	Bir önceki aya göre değişim oranı %
Salatalık	56.30	Yurt içi Bir Hafta ve Daha Fazla Süreli Turlar	29.42
Kabak	43.85	Salatalık	19.63
Limon	36.14	Kuru Soğan	18.33
Taze Fasulye	32.79	Kayısı	16.12
Karpuz	21.74	Elektrik Ücreti	15.01
Kuru Soğan	19.11	Limon	14.72
Yumurta	17.90	Karpuz	13.66
Tren Ücreti (Şehirlerarası)	15.49	Sinema	13.08
Patlıcan	14.93	Tüp Gaz Ücreti	12.00
Kıvırcık	13.42	LPG Ücreti	9.95
Sarımsak	13.07	Doğalgaz Ücreti	9.84

Çizelge 4: devam

Ağustos		Temmuz	
En yüksek artış gösteren seçilmiş maddeler	Bir önceki aya göre değişim oranı %	En yüksek artış gösteren seçilmiş maddeler	Bir önceki aya göre değişim oranı %
Spor Müسابakalarına Giriş Ücreti	12.34	Hazır Sütü Tatlilar	9.04
Kavun	12.31	Elma	8.84
Cilt ve Vücut Ürünleri	12.00	Hazır Kahve	8.72
Kaşar Peyniri	9.40	Yoğurt	7.85
Makyaj Malzemeleri	8.57	Ayran	7.56
Yeşil Soğan	8.36	Mercimek	6.57
Ayran	7.30	Otel Ücreti	6.51
Deodorant	7.27	Şeftali	6.49
Elma	6.96	Süt	6.19

Kaynak: TÜİK (2021), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=T%C3%BCketici-Fiyat-Endeksi-A%C4%9Fustos-2021-37386&dil=1>, erişim: 17.09.2021

Ağustos 2021 verilerine göre TÜFE'de yer alan 415 maddenin 59 adedinin ortalama fiyatı düşerken, 49 adedinde bir değişim olmamıştır. 307 maddenin ortalama fiyatında ise artış yaşanmıştır (TÜİK, Ağustos 2021). Dünyadaki artışa paralel olarak temel gıda maddesi olan buğday fiyatları da Türkiye'de 2021 yılı itibari ile ciddi oranda artmıştır. Temel hammadde olan buğdayın artması ise un ve un mamullerinden olan diğer ürünlerin maliyetlerinde artış demektir. Bu maliyet artışları ise doğrudan tüketici fiyatlarına yansacaktır. Yani tüketici bu ürünleri daha pahalıya satın alacaktır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada gıda fiyatlarında görülen aşırı artışların olası nedenleri ve Covid-19'un gıda fiyatlarına ne tür etkilerde bulunduğu incelenmiştir. Covid-19 döneminde hangi ürünlerin fiyatlarında aşırı bir artışın yaşandığı, bu fazlalık olan fahiş miktar ya da oranının neye göre nasıl belirlendiği, hangi ürünlerde fahiş fiyat oranının nereden ya da kimlerden kaynaklandığının (örneğin stokçuluktan) ispat edilmesi gerekir. Çalışmada tarımsal ürünlerde görülen aşırı fiyat artışlarının nedenleri şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Birincisi üreticinin girdi maliyetlerindeki (petrol, doğal gaz, elektrikli sulama, mazot, gübre, tohum, ilaç, işçilik, ekim-dikim malzemeleri vb.) ciddi artışlardır. Özellikle mevsimlik yaş meyve-sebze

üretiminde kullanılan bu girdilerin çoğu IMF 2021 verilerinde de görüldüğü üzere ABD doları olarak satıldığı için yerli üreticiye pahalı gelmektedir. Örneğin doğalgaz, elektrik, petrol ürünleri, tarımsal hammaddeler, gübre, ilaç fiyatlarındaki artışların ne kadarının yurt dışı kaynaklı olduğu, ne kadarının doğal afetler, salgın, savaş, terör vb. olaylarla ilgili olduğu bilimsel metotlarla bölgesel olarak analiz edilmesi ve kamuoyunun buna ikna edilmesi gerekir. Tadesse vd (2014) doğal afet, petrol fiyatlarındaki artışlar, ekonomik büyüme, arz ve talep şoklarının gıda fiyatlarının aşırı artmasında önemli etkenler olduğunu belirtmektedirler. Örneğin Dedeoğlu ve Kaya (2014) petrol fiyatlarında görülen artışların üretici fiyat artışlarında çok daha etkili olduğunu belirtmektedir. Varlık (2021) ise gıda fiyatlarındaki balonları dikkate alarak merkez bankasının arz yönlü şoklara dayalı politikalara öncelik verebileceğine dikkat çekmektedir. Yazarın çalışmasına göre Kırılgan sekizli ülkeleri içinde pandemi döneminde en büyük gıda fiyat balonu Türkiye ve Şili'de oluşmuştur. Diğer taraftan 2021 yaz aylarındaki yangınların tarım alanlarına ve seralara verdiği zararlar nedeniyle ne kadarlık bir rekolte düşüşün olacağı ve bunun fiyat artışları üzerindeki etkisi araştırılabilir.

İkincisi tarımsal ürünlerin şehirlerarası nakliyesinde oluşan masraflardır (aracın günlüğü, şoförün günlüğü, köprü ücreti, malda oluşan fireler, hal giriş ücretleri vb.). Üçüncüsü zincir

marketlerle ilgili piyasada oluşan bazı endişelerdir. (Ör. sayısı, tekelleşme eğilimleri, yüklü miktarda malı daha ucuza alma). Dördüncüsü üreticiden-tüketicieye ürünlerin akışında fazla aracılık hizmetlerinin (kabzımal-tüccar, manav, pazarcı vb.) olması dolayısıyla ödenen komisyon ve kar marjlarının fiyatlara yansımalarıdır. Beşincisi belediyelere ödenen hal rüsum vergisi, mal alış ve satışında ödenen KDV oranlarının fiyatlara yansımalarıdır.

Altıncısı zaman zaman mevcut durumu kötüye kullanarak (ör. doğal afetler, iklim şartları, salgın vb. bahane edilmesi) istismarcılık-stokçuluk yapan kişi ve kuruluşların etik dışı tutum ve davranışlar sergilemesidir. Gıda maddelerinin depolanmasında haklı ve makul gerekçeler olabilir (kısa sürede satılamama gibi). Ancak onlarca ton malın ne zaman, nasıl ve hangi şartlarda ne maksatla depolandığı da soruşturulmalıdır. Son olarak özellikle Covid-19 nedeniyle tarım işçilerinin üretime katılamamaları ve ithal edilmek istenen ürünlerin gelmemesi nedeniyle artan talep karşısında arz daralmış; bu da fiyat artışını tetikleyerek gıda ürünlerinin daha pahalı hale gelmesine neden olmuştur. Kharaişvili (2017) gıda fiyatlarındaki aşırı artışların tüketicilerin dengeli beslenip, sağlıklı ürünlere erişimini de kısıtladığını belirtmektedir.

Türkiye’de gıda fiyat artışları ile alakalı şu tespitleri de yapıp okuyucunun takdirine bırakmak yerinde olacaktır:

İlk olarak, Türkiye’de Ramazan ayı yaklaşırken bunu fırsat bilip, gıda fiyatlarını lüzumsuz yere artıran satıcıların olduğu iddialarıdır. Örneğin Ramazan ayı öncesi market fiyatları ile tarla (üretici) arasında 4-5 kat fiyat farkı olduğu medyada farklı zamanlarda bazı Meslek Odaları tarafından da dile getirilmiştir. İkincisi, aracısız satış yapıp üretici ve tüketici arasında denge kurmaya çalışan; Belediyelerin desteklediği tanzimli satış noktaları ile Tarım Kredi Kooperatifleri Marketlerinin durumudur. Bu marketlerin sağlıklı ürünleri sürekli bulundurma, çeşitlilik, kalite ve fiyat açısından tüketiciye olan katkıları yanında diğer küçük esnaflarla olan rekabet durumunu da gözden geçirmek gerekir. Çünkü tüketiciler alışveriş mekanlarını avantaj ve

dezavantajlarını kıyaslayarak seçmektedir (Geuens vd. 2003; Hansen, 2003; Selvi, 2007). Üçüncüsü yapılan denetimlerin fiyat artışları üzerindeki etkisinin ne olacağı ve bu etkinin ne kadar süreceği, sorunun kökten çözülmesine ilişkin bilimsel temeli olan, Türkiye’nin gerçeklerine uygun ne tür kararların alınıp-uygulanacağı konusundaki beklentilerdir.

Son olarak aşırı fiyat artışları ile mücadelede ekonomik kurallara uygun hareket etmek çok önemlidir. Ülkedeki enflasyon oranının yükselmesi ve döviz kurundaki artışlar ithal edilen tarımsal girdi maliyetlerini artırmakta bu ise üretimi hem pahalılaştırmakta hem de azaltmaktadır. Ayrıca yurt içi pazara yeterli miktarda gıda maddelerinin sürülebilmesi de gıda ürünlerine erişimde oldukça önemli konulardan biridir. Duru vd. (2021) yaş meyve-sebze ihracatının yanı sıra gıda ve tarım ürünleri piyasalarındaki yapısal sorunların enflasyonist etki yaptığını ve arz talep dengesini bozduğunu belirtmektedirler. Tan (2019) tarımsal girdilerine sağlanacak yeterli sübvansiyonlarla girdi fiyatlarının düşerek üretim maliyetini azaltacağını; böylelikle enflasyonun azalmasına katkı sağlanabileceğine işaret etmektedir. Kullanılmayan tarım alanlarının işlenebilmesi, toprak kayıplarının önlenmesi ve verimliliği artırıcı önlemlerin alınması gibi konular da fiyatların aşağı çekilmesinde son derece önemlidir.

SONUÇ

Gıda maddelerinin fiyatlarında yaşanan aşırı artışların nedenleri ve Covid-19’un aşırı fiyat artışlarına etkisinin incelendiği bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Dünyada ve Türkiye’de gıda maddelerinin fiyatı sürekli artmaya başlamıştır. Bunun nedenleri arasında dünyadaki gelişmelere paralel olarak üretici girdi fiyatlarındaki artışlar, nakliye masrafları, aracılık hizmet maliyetleri, ödenen KDV oranları, istismarcılık ve stokçuluk yapmak isteyen ve etik dışı tutum ve davranış sergileyen kişi ve kuruluşların olması gibi hususlar sayılmaktadır. Belirsizlik şiddetinin arttığı Covid-19 salgını ile beraber bu dönemde fırsatçı ve kötü niyetli kişilerin bu durumdan çıkar sağlamak için fahiş fiyat uygulama girişimlerinde

bulunabildikleri ilgili literatürden anlaşılmıştır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de tarımsal girdilerin (mazot, elektrikli sulama, gübre, tohum, ilaç, işçilik, ekim-dikim malzemeleri, ambalajlama vb.) maliyetlerinde ciddi fiyat artışlarının olduğu belirlenmiştir. Üretici bu girdilerin önemli bir kısmını kendi ülkesinden karşılayamıyorsa bu sorunlar devam edecektir. Araştırmada gıda ürünlerinin taşınmasında nakliye masraflarının artması, hal giriş ücretlerinin artması, fazla olan araçların komisyon ve kar marjlarının da eklenmesi ve diğer masraflarla birlikte gıda fiyatlarında açıklanabilir aşırı artışların yaşandığı bir gerçektir. Üreticinin tarladaki mahsulünün alındığı fiyat, çiftçinin ürününü korumak için gerekli-uygun saklama ve depolama koşullarına yeterince sahip olamaması, soğuk zincir imkanlarından mahrum olması, satış ve pazarlama konusunda endişesi taşıması, alım garantisinin olup-olmaması, ezilme, çürüme, bozulma gibi firelerin çok olması gıda fiyatlarındaki ciddi artışların nedenleri arasındadır. Tüketiciler için hayati önem taşıyan gıda maddelerindeki bu fiyat artışları, tüketicilerin mağduriyet yaşamalarına ve yaşam kalitelerinin düşmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, bir ülkede piyasada aşırı fiyat artışlarının temel nedenleri arasında şüphesiz milli paranın değeri, dövizdeki dalgalanmalar, vatandaşın yaşadığı hayat pahalılığına dayalı gerçek enflasyon oranı, teşvik ve destekleme miktarı, mevcut yasal düzenlemelerin yürürlük tarihinden itibaren ülke çapında ne sıklıklarla uygulandığı, kontrol ve denetimlerin ne tür etki ve sonuçlarının olduğu gibi hususlar da çok önemlidir.

ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen nitel karakterli bulgular ve ortaya çıkan sonuçlara göre ilgili, görevli ve sorumlulara ilişkin şu önerilerde bulunmak yerinde olacaktır:

-Üreticiden tüketiciye tedarik zincirinde hangi mal ve hizmetlere ilişkin aşırı fiyatların hangi aşamada, nerede ve nasıl oluştuğuna ilişkin bölgesel olarak yapılacak bilimsel araştırma sonuçlarına ihtiyaç vardır. Çünkü bilimsel veriler doğru tespit ve doğru karar almaya yardımcı olacak ve sorunun çözümüne ciddi katkı sağlayacaktır.

-Ticaret Bakanlığı önderliğinde stokçuluk, fahiş fiyat eylemleri gibi rekabete aykırı hareket eden işletmelere yönelik kontrol ve denetimler eğer ülke çapında hukuk çerçevesinde piyasayı rahatsız etmeden, dikkatlice, denetim ilke ve kurallarına uygun olarak, sürekli ve istikrarlı yapılabilirse aşırı fiyatlama ile mücadelede kısmen yararlı olabilir.

- Belediye tanzimli satış noktaları ve Tarım Kredi Kooperatifleri Marketlerinin ürün kalitesi, ürün çeşitliliği, fiyatları, personelin tutum ve davranışları vb. konularda tüketicilerin neler düşündükleri ve nasıl bir algıya sahip oldukları, bu marketler ile diğer küçük esnaf arasında haksız bir rekabetin olup-olmadığına ilişkin kaygılar gözden uzak tutulmamalıdır. Bu konularda sık sık tüketicilere, üreticilere ve tedarik zincirindeki üyelerin nasıl bir algı ve tutuma sahip olduklarına ilişkin bilimsel esaslara dayalı piyasa araştırmaları yapılmalı ve sonuçlarına göre bu marketlere ilişkin politikalar gözden geçirilmelidir.

-Türkiye’de yerel üretici kooperatifleri Anadolu’da eğer yaygınlaştırılır, birlikte hareket ederek, etkin bir şekilde hukuka ve amacına uygun olarak liyakatli kişilerce yönetilirse daha sağlıklı, bol, fire vermeden, diğer maliyetleri de düşürerek üretim yapılması mümkün olabilir. Böylece hem üretici korunmuş hem de tüketici makul fiyatlardan gıda ürünlerine kavuşmuş olur.

-Büyük şehirlerin ihtiyacı olan mevsimlik yaş meyve ve sebzelerin daha yakın tarımsal alanlarda üretilmesinin teşvik edilmesi gerekir. Bu bakımda bölgesel planlamaya dayalı üretim modeli ve teşvik sisteminin hayata geçirilmesi gerekir. Türkiye’de hangi bölgede ne tür ürünlerin ne zaman üretileceği, ülkenin iç piyasada o ürüne ne kadarlık bir ihtiyacın olduğu, ne kadarlık sulama yapılacağı, ne kadar gübre ve tohuma ihtiyaç duyulacağı, mazot ve elektrik desteklerinin nasıl yapılacağına ilişkin ciddi planlamaların yapılması ve uygulanması gereklidir.

-Türkiye’de daha önceki senelerde yapılan Tarımsal Şuralarda alınan kararlar dikkate alınmalıdır. Bu kararların nasıl uygulandığı, uygulamanın etki ve sonuçlarına ilişkin somut kanıtlar kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Özellikle

dünyadaki enerji krizi, iklim değişiklikleri konusunda ileriye dönük tedbirler ve politikalara hız verilmelidir.

-Tarımsal üretim yapanların artan girdi maliyetleri konusunda üreticiyi rahatlatıcı somut desteklemeler yapılmalı, ürün alım garantileri verilmelidir. Üretici eğer malının satış ve pazarlamasına ilişkin bir kaygı ve endişe hissetmez ise zaten bildiği işi dört elle yapmaya ve üretmeye devam edecektir.

-Yeni HAL kanunu ve perakendecilik yasası ile üreticiden tüketiciye tedarik zincirindeki aracı hizmet ve bedellerinin yeniden düzenlenmesi suretiyle, taraflar arasında ortak bir yol bularak, sorunların kaynağına ilişkin çözüm maddelerinin belirlenip, aracılık hizmet ve maliyetlerinin en aza indirilmesi sağlanmalıdır. Üreticiler sattıkları ürününün parasını en kısa sürede alabilmesi, gıda ürünlerinin alım-satımında ödenen KDV oranlarının ya sıfırlanması ya da en az seviyeye indirilmesi sağlanmalıdır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar, bu derleme makalesiyle ilgili olarak başka kişiler ve/veya kurumlar arasında çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

YAZAR KATKILARI

Bu çalışmanın hazırlanması ve yayımlanmasında ismi geçen yazarlar dışında hiç kimsenin ya da hiç bir kuruluşun herhangi bir katkısı olmamıştır. Her iki yazar da makalenin yazılmasında ve yayımlanmasında eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

Algan, N., İşcan, E., Oktay, D.S (2021). Petrol fiyatının gıda fiyatları üzerine asimetric etkisi: Türkiye örneği. *Çukurova Üniv Sos Bi. Ens Der*, 30(1), 11-21, <https://doi.org/10.35379/cusosbil.748530>

Aydın, A. B., Özer, N. (2020). Turkey: COVID-19'un rekabet hukukundaki etkileri: Rekabet otoriteleri salgına nasıl cevap veriyor?

<https://www.mondaq.com/turkey/antitrust-eu-competition-/948644/covid-1939un-rekabet-hukukundaki-etkileri-rekabet-otoriteleri->

salg305na-nas305l-cevap-veriyor (Erişim tarihi: 15.09.2021).

Basco, S., Domènech, J., Rosés, J. R. (2021). The redistributive effects of pandemics: Evidence on the Spanish flu. *World Dev*, 141, 105389, <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105389>

Bayramoğlu, A. T., Yurtkur, A. K. (2015). Türkiye'de gıda ve tarımsal ürün fiyatlarının uluslararası belirleyicileri. *Anad. Üniv. Sos. Bil. Der.*, 15(2), 63-74, <https://doi.org/10.18037/ausbd.84248>

Boshoff, W. H. (2021). South African competition policy on excessive pricing and its relation to price gouging during the COVID-19 disaster period. *S Af J of Eco*, 89(1), 112-140, doi:10.1111/saje.12268

Buccafusco, C., Hemel, D. J., Talley, E. L. (2021). Price gouging in a pandemic. Working Paper No: 652, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3758620 (Erişim tarihi: 15.10.2021).

Cabral, L., Xu, L. (2020). Seller reputation and price gouging: Evidence from the COVID-19 pandemic. *Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers*, 12, 1-20, <https://doi.org/10.1111/ecin.12993>.

Cavallo, A., Cavallo, E., Rigobon, R. (2014). Prices and supply disruptions during natural disasters. *Rev of Inc and Wealth*, 60(52),5449-5471, <https://doi.org/10.1111/roiw.12141>.

Dave M., Karen R., Stephen B. R., Scott, S. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on food price indexes and data collection. *Monthly Lab Rev*, 143, 1, <https://doi.org/10.21916/mlr.2020.18>.

Dedeoğlu, D., Kaya, H. (2014). Pass-through of oil prices to domestic prices: Evidence from an oil-hungry but oil-poor emerging market. *Eco Mod*, 43, 67-74, doi: 10.1016/j.econmod.2014.07.038.

Duru S., Hayran S., Gül, A. (2021). Türkiye'de gıda enflasyonunun tarım ve gıda ürünleri ihracatına etkilerinin çoklu doğrusal regresyon

- analizi ile incelenmesi. *The J Int Sci Res*, 6(1), 10-18, <https://doi.org/10.23834/isrjournal.832092>.
- Edwards, F., Dixon, J., Friel, S., Hall, G., Larsen, K., Lockie, S., Hattersley, L. (2011). Climate change adaptation at the intersection of food and health. *Asia Pac J Public Health*, 23(2), 91-104, doi: 10.1177/1010539510392361.
- Engle, R. F., & Rangel, J. G. (2008). The spline-GARCH model for low-frequency volatility and its global macroeconomic causes. *The Rev of Fin Stud*, 21(3), 1187-1222, <https://doi.org/10.1093/rfs/hhn004>.
- Erkesim, D.U. (2021). Impact of covid-19 on supply chain management. *Int J Com and Fin*, 7 (1), 72-76.
- FAO Food Price Index (2021). <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (Erişim tarihi: 01.10.2021).
- Geuens, M., Brengman M., Jegers, R.S. (2003). Food retailing, now and in the future A consumer perspective, *J Ret and Cons Serv*, 10 (4), 241-251, [https://doi.org/10.1016/S0969-6989\(02\)00017-6](https://doi.org/10.1016/S0969-6989(02)00017-6)
- Güloğlu, B., Nazhoğlu, Ş. (2013). Enflasyonun tarımsal fiyatlar üzerindeki etkileri: Panel Yumuşak Geçiş Regresyon Analizi. *Siyaset, Eko ve Yön Der*, 1(1), 1-20.
- Hansen, T. (2003). Intertype competition specialty food stores competing with supermarkets, *J Ret and Cons Serv*, 10 (1), 35-49, doi:10.1016/S0969-6989(01)00038-8.
- Harrison, M., Lee, A., Findlay, M., Nicholls, R., Leonard, D., Martin, C. (2010). The increasing cost of healthy food. *Aust and New Zealand J Publ Health*, 34(2), 179-186, doi: 10.1111/j.1753-6405.2010.00504.x.
- Heinen, A., Khadan, J., Strobl, E. (2019). The price impact of extreme weather in developing countries. *The Eco J*, 129(619), 1327-1342, <https://doi.org/10.1111/ecej.12581>.
- IMF Gıda Piyasa Fiyatları (2021). <https://www.imf.org/en/Research/commodity-prices> (Erişim tarihi: 15.09.2021).
- Jordà, Ò., Singh, S. R., & Taylor, A. M. (2020). Longer-run economic consequences of pandemics? *The Rev of Eco and Statistics*, 1-29, https://doi.org/10.1162/rest_a_01042
- Karasar, N. (2014), *Bilimsel araştırma yöntemi*, 27. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Kornher L, Kalkuhl, M. (2013). Food price volatility in developing countries and its determinants. *Quarterly, J Int Agric*, 52(4), 277-308, doi: 10.22004/ag.econ.156132.
- Kalkuhl, M., Von Braun, J., Torero, M. (2016). *Food price volatility and its implications for food security and policy*, Springer Nature, doi: 10.1007/978-3-319-28201-5.
- Karali, B., Power, G. J. (2013). Short-and long-run determinants of commodity price volatility. *Am J Agric Econ*, 95(3), 724-738, <https://doi.org/10.1093/ajae/aas122>.
- Kharraishvili, E. (2017). Challenges for sustainable food security in Georgia. Paper presented at XV EAAE Congress in Parma: Towards Sustainable Agro-Food Systems: Balancing between Markets and Society, Parma, Italy, 29 August – 1 September 2017.
- Kutlu, Ş.Ş. (2021). Türkiye’de Gıda Enflasyonunun Belirleyicileri: SVAR Modelinden Kanıtlar. *EKEV Akad Der*, 25 (87), 581-598.
- Medical Press (2014). Ebola-hit countries seek recovery plan to “keep standing.” <http://medicalxpress.com/news/2014-12-ebola-hit-countries-recovery.html> (Erişim tarihi: 10.09.2021).
- Narayan, P. K., Narayan, S., Smyth, R. (2009). Understanding the inflation–output nexus for China. *China Econ Rev*, 20(1), 82-90, <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2008.10.012>.
- Nazhoğlu, S., Soytas, U. (2012). Oil price, agricultural commodity prices, and the dollar: A panel cointegration and causality analysis. *Energy Econ*, 34(4), 1098-1104, doi:<https://doi.org/10.1016/j.eneco.2011.09.008>.
- Nicomedes, C. J. C., Avila, R. M. A. (2020). An analysis on the panic during COVID-19 pandemic through an online form. *J Affect*

- Disord*, 276, 14-22, <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.06.046>.
- Noy, I. (2009). The macroeconomic consequences of disasters. *J Dev Econ*, 88(2), 221-231, <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2008.02.005>.
- OECD (2020). Exploitative pricing in the time of COVID-9. <https://www.oecd.org/competition/Exploitative-pricing-in-the-time-of-COVID-19.pdf> (Erişim Tarihi: 15.09.2021).
- Pelling, M., Özerdem, A., Barakat, S. (2002). The macro-economic impact of disasters. *Prog in Dev Stud*, 2(4), 283-305, <https://doi.org/10.1191/1464993402ps042ra>.
- Prentice, C., Chen, J., Stantic, B. (2020). Timed intervention in COVID-19 and panic buying. *J of Ret and Cons Ser*, 57, 102203.
- Quiggin, J. (2007). Drought, climate change and food prices in Australia. School of Economics and School of Political Science and International Studies, Univ of Queensland, St Lucia, QLD Australia.
- Sakai, Y., Estudillo, J. P., Fuwa, N., Higuchi, Y., Sawada, Y. (2017). Do natural disasters affect the poor disproportionately? Price change and welfare impact in the aftermath of Typhoon Milenyo in the rural Philippines. *World Dev*, 94, 16-26.)
- Samuels, W. J., Puro, E. (1991). The problem of price controls at the time of natural disasters. *Rev of Soc Econ*, 49(1), 62-75, <https://doi.org/10.1080/00346769100000004>.
- Sayed, A., Peng, B. (2021). Pandemics and income inequality: A historical review. *SN Bus and Econ*, 1(4), 1-17, <https://doi.org/10.1007/s43546-021-00059-4>.
- Selvi, M.S. (2006). "Toptan yaş meyve-sebze satın alma sürecinde büyük alışveriş merkezleri ile meyve-sebze hallerinin satın alma personeli açısından değerlendirilmesi". *Paz Dün Derg*, İstanbul, Yıl: 20, Sayı: 2, ss.47-55.
- Singh-Peterson, L., Lawrence, G. (2015). Insights into community vulnerability and resilience following natural disasters: perspectives with food retailers in Northern NSW, Australia. *Local Emv*, 20(7), 782-795, <https://doi.org/10.1080/13549839.2013.873396>.
- Tadesse, G.; Algieri, B.; Kalkuhl M., Braun J. von, (2014). Drivers and triggers of international food price spikes and volatility. Food price volatility and its implications for food security and policy, Kalkuhl, Braun, and Torero (Eds.) (p.59-82), *Food Policy*, 47 117-128, <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2013.08.014>.
- Tan, S.S. (2019). Kırsal yoksulluk ve sübvansiyonlar: tarımsal girdi sübvansiyonları açısından bir değerlendirme. XI. Ibaness Congress Series, 9-10 march, Tekirdağ, Türkiye, 714-718.
- Taylor, J. (2000). Low inflation, pass-through, and the pricing power of firms. *Eur Econ Rev*, 44, 1389-1408, [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(00\)00037-4](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(00)00037-4).
- TUİK, (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarimsal-Girdi-Fiyat-Endeksi-Temmuz-2021-37277>. (Erişim Tarihi: 15.08.2021).
- TÜFE (2021), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=T%C3%BCketici-Fiyat-Endeksi-A%C4%9Fustos-2021-37386&dil=1> (Erişim tarihi: 17.09.2021).
- USDA. (2020). Summary findings: food price outlook, 2020. <https://www.ers.usda.gov/data-products/food-price-outlook/summary-findings.aspx> (Erişim tarihi: 09.09.2021).
- Valentina, S. (2020). Covid 19 is driving up food prices all over the world, <https://ilostat.ilo.org/covid-19-is-driving-up-food-prices-all-over-the-world/> (Erişim tarihi: 28.02.2021).
- Varlık, N. (2021). Kırılgan sekizli'de gıda fiyat balonlarının saptanması: küresel kriz-covid 19 pandemi dönemleri için karşılaştırma. *Mehmet Akif Ersoy İİBF Fak Der - 8 (2)*, 1123-1140. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.910364>.
- Yoon, J., Narasimhan, R., Kim, M. K. (2018). Retailer's sourcing strategy under consumer stockpiling in anticipation of supply disruptions. *Int J Prod Res*, 56(10), 3615-3635, <https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1401748>.

Yu, M., Yang, C., Li, Y. (2018). Big data in natural disaster management: A review. *Geosci*, 8(5), 165, <https://doi.org/10.3390/geosciences8050165>.

Zhou, L., Wu, X., Xu, Z., Fujita, H. (2018). Emergency decision making for natural disasters:

An overview. *Int J Disaster Risk Reduc*, 27, 567-576, <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.09.037>.